З ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОГО ПРАВОПИСУ

Неля Дука

спеціаліст вищої кваліфікаційної категорії,
викладач-методист
Технолого-економічний коледж
Білоцерківського національного аграрного університету

Формування правопису кожної мови безпосередньо залежить від ставлення держави до цього процесу. Тривала бездержавність української нації зумовила те, що різні наші «сусіди» намагалися асимілювати наш народ, підійм'яти під себе, всіма засобами прищепити йому відчуття меншовартості, нищили його культуру, всіляко спотворювали, «калічили», калькували й «засмічували», а то й просто забороняли українську мову. І через те становлення нашого правопису, фонетики, орфографії і пунктуації, було великою мірою довготривалим, складним і стихійним. Постійно постає проблема у створенні єдиної системи загальноприйнятих правописних правил, адже без загальнонаціонального правопису не може обійтися жодна літературна мова, оскільки єдиний правопис сприяє усталенню мовних норм, а отже, й піднесенню мовної та взагалі національної культури. Розгляньмо тему українського правопису, історія якого надзвичайно цікава й складна, як і історія самої України.

У більш як тисячолітній історії українського правопису виділяють чотири періоди.

Перший період (XI–XVI ст.) пов'язаний з пристосованою до особливостей староукраїнської мови орографічною традицією відомих просвітників та проповідників християнства Кирила й Мефодія. Сучасний український алфавіт – це видозмінена давня слов'янська азбука, яку називають кирилицею. Кирилиця лягла в основу болгарського, македонського, українського, російського, білоруського та сербського письма. У Київській Русі ця азбука особливо поширилася після офіційного прийняття християнства в 988 р. Кириличний алфавіт складався із 43-х літер, що мали словесні назви.

Другий період (XVI–XVII ст.) відбиває вплив на староукраїнське (здебільшого церковне) письмо південнослов'янської орфографії. Мова, як організм живий, невпинно росла й змінювалася, тоді як правопис лишався незмінним. А це досить скоро витворило разючу між ними незгідність, особливо через те, що кожна слов'янська Церква відповідно дбала про більше наближення церковної мови до розуміння народу. Такий правопис був започаткований Євфимієм Тирновським XIV віку у Болгарії.

Третій період (XVII – початок XIX ст.) правопис Мелетія Смотрицького 1619 року – Київ стає законодавцем, щодо правопису, для всіх слов'янських народів, зокрема в Україні до XIX століття, а в Росії до граматики М. Ломоносова (1755).

Революційне потрясіння 1708 року – з наказу Петра I зупинено процес наповнення літературної мови живою народною і введено т. зв. гражданку, що поєднувало український правопис з російським письмом.

Четвертий період починається з першої чверті XIX ст., коли відбувалося формування нової української літературної мови на народній основі. Власно кажучи, саме цей період нам найбільше і цікавий, тому що саме в той час починається та розвивається формування сучасного українського правопису. Від часу написання «Енеїди» І. Котляревського у 1798 р. до 1905 р. було запропоновано до 50-ти різних орфографічних систем.

Батьком нового правопису став Олександр Павловський, автор першої в XIX столітті української граматики. До участі у творенні нового правопису долучилися М. Максимович, письменники «Руської трійці», П. Куліш, В. Антонович, М. Драгоманів, П. Чубинський та інші.

1908-1909 року вийшов 4 томний «Словарь української мови» під ред. Б. Грінченка – цей правопис був запроваджений в усіх українських виданнях.

У 1918 році було видано проект офіційного українського правописного кодексу, запропонований професором І. Огієнком.

У 1926 році було вирішено підготувати закінчену систему нового українського правопису, який було затверджено народним комісаром освіти М. Скрипником у 1928 році. На жаль, це питання набуло політичного характеру і нововведення були виключені в 1933 році.

1945 року завершено роботу над Новим академічним правописом, який виконав завдання забезпечити єдність з правописом братніх народів Радянського Союзу, особливо російського.

Протягом наступних тридцяти років український правопис не перевидавався, незважаючи на потреби шкільної та вищої освіти, і став мало не бібліографічною рідкістю. Крім того, мова не стоїть на місці: з'являються нові слова, терміни, триває процес запозичання, розширюється сфера функціонування української мови. З огляду на це на початку 90-х років виникла гостра потреба в новому виданні правопису, що вийшов друком 1990 року (3-тє видання).

Виправлене і доповнене 4-е видання «Українського правопису» 1993 істотно не відрізняється від попереднього, але в ньому поширено правило передавання іншомовного і через и після «дев'ятки» на низку власних назв, розширено сферу використання закінчень - у(ю) в родовому відмінку іменників II відміни, уточнено правило написання складних слів тощо. Це 4-те видання правопису, чинне на сьогодні.

Новий Український правопис схвалено Кабінетом Міністрів України *(Постанова № 437 від 22 травня 2019 р.)* спільним рішенням Президії Національної академії наук України *(протокол № 22/10 від 24 жовтня 2018 р.)* і Колегії Міністерства освіти і науки України *(протокол № 10/4-13 від 24 жовтня 2018 р.)* затверджено Українською національною комісією з питань правопису *(протокол № 5 від 22 жовтня 2018 р.)*

Література

1. Український правопис. – Репринт. Вид. – Харків «Право», 2019
2. Громик Ю.В. Український правопис – К.: «Центр учбової літератури», 2017
3. Ющук І.П. Українська мова – К.: «Либідь», 2003